

Радіонова Наталія Василівна, доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії імені професора М. Д. Култаєвої,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна
e-mail: radionova_natali@i.ua
ORCID iD: 0000-0001-7624-5539

«СВІТ ДИТИНСТВА» ЯК НОРМАТИВНИЙ ІДЕАЛЬНО-ТИПОВИЙ КОНСТРУКТ ФІЛОСОФСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Статтю присвячено дослідженню «світу дитинства» як нормативного ідеально-типового конструкту філософської антропології Г. Сковороди, виявленню структурних елементів і смислового функціоналу в сучасних освітніх практиках. Визначено феномен дитинства в контексті самопізнання «внутрішньої людини». Доведено, що в морально-християнській системі Г. Сковороди образ дитини є одним із ключових символів цілісної й духовно істинної людської природи.

Ключові слова: людина, дитина, освіта і виховання, Г. Сковорода, цінності, філософсько-антропологічний аналіз.

Постановка проблеми. У сучасних умовах, коли українська культура активно переосмислює власні духовні й освітні цінності, звернення до філософсько-антропологічних ідей Г. Сковороди, зокрема до образу «світу дитинства» як еталону природної людяності, духовної цілісності, внутрішньої свободи, незлобивості, довіри та відкритості світу, є критично важливим для формулювання гуманістичних моделей виховання нового покоління українських громадян. Це стосується як філософської антропології та філософії освіти, так і педагогічної гуманістики, культурної політики та оновлення стратегії національно-патріотичного виховання. У цьому контексті постає необхідність значно глибшого опрацювання філософсько-педагогічної спадщини Г. Сковороди, з акцентом на стратегічному розумінні «світу дитинства» як нормативного ідеально-типового взірця, здатного методологічно посилити сучасні освітні практики, пов'язані з формуванням моральної суб'єктності та духовної стійкості українців в умовах війни. Такий ракурс дослідження набуває особливої ваги з огляду на завдання формування правової культури та правової свідомості, що є фундаментальною умовою для утвердження

зрілої громадянської позиції, відповідальної поведінки та встановлення стійких ціннісних орієнтирів у суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика філософської антропології Г. Сковороди посідає вагомe місце в сучасному гуманітарному дискурсі й репрезентована широким спектром історико-філософських, культурологічних і педагогічних досліджень. У новітніх дослідженнях дедалі виразніше простежується антропологічний і педагогічний поворот у прочитанні «світу дитинства» Г. Сковороди. Серед праць, присвячених освітнім і виховним ідеям Г. Сковороди, варто відзначити роботи М. Култаєвої [15], В. Родникова [20], Н. Северин, [21], А. Фоменка [23] та ін. Для розуміння «світу дитинства» як нормативного ідеально-типового конструкту важливе значення мало звернення до критеріїв оцінювання духовного стану людини, розроблених у працях В. Андрушенка [3], О. Висоцької [5], М. Дроботенко [10; 11], Ю. Калиновського [12], М. Култаєвої [14], Н. Кочубей [13], Д. Погрібної [18], О. Рафальського [4; 24]. Аналіз цих досліджень дозволяє концептуально обґрунтувати «світ дитинства» як центральний антропологічний норматив освітніх ідей Г. Сковороди. Проте недостатньо розробленою залишається проблема духовного народження «природної людини» з «первинної простоти», визначеної Сковородою через етичну категорію «щастя». Саме тому в статті основний акцент зроблено на дослідженні взаємозв'язку між поняттям «світ дитинства» та категоріями «сродності», «внутрішньої людини», «самопізнання».

Формулювання цілей. Проаналізувати зміст концепту «світ дитинства» у творах Г. Сковороди; встановити взаємозв'язок між поняттям «світ дитинства» та категоріями «сродності», «внутрішньої людини», «самопізнання»; концептуалізувати «світ дитинства» як нормативний ідеально-типовий конструкт філософської антропології Г. Сковороди; окреслити інтерпретаційну цінність цього феномену в контексті сучасних гуманітарних досліджень, зокрема філософської антропології та філософії освіти.

Виклад основного матеріалу. Культурна спрямованість українського суспільства до спадщини Г. Сковороди з філософської перспективи є не лише жестом інтелектуальної ретроспекції, а й методологічно обґрунтованим способом віднайдення культурно-антропологічних підвалин, здатних надати стійкі орієнтири для розбудови стратегії національно-патріотичного і громадянського виховання. З такої перспективи на особливу увагу заслуговує сквородинівська «філософія людини» як загальнокультурний проєкт народного більдунгу, який стверджується в тогочасному європейському просторі від К. Вольфа та І. Канта через Й. Песталоцці та В. фон Гумбольдта. Ключові для Вольфової етики ідеї та поняття: «досконалості (perfectio), задоволення (Lust,

voluptas), радість (Freude, laetitia, gaudium), щастя (Glück, Glückseligkeit, felicitas), а також поняття зобов'язання (Verbindlichkeit, obligatio) і чесноти (Tugend, virtus), пояснюючи роль останніх у контексті вдосконалення самого себе та інших» [17, с. 105], упроваджені в концепції «щасливого життя через розум», мали вплив на освітні концепції XVIII ст. і визначили перспективи Просвітництва. Навряд чи існувала в той час філософія, яка прямо чи опосередковано не дискутувала з Вольфовим розумінням філософії та методу й не поширювала б узагальнень І. Кантом девіз просвітника – май мужність керуватися власним розумом [6, с. 178].

Отже, європейський культурно-інтелектуальний простір другої половини XVIII ст., у який органічно вписується творчість Г. Сковороди, позначений раціоналістичними і просвітницькими ідеями, які спричинили суттєву трансформацію світоглядних моделей на Слобожанщині XIX ст. Варто зазначити, що рецепція просвітницьких смислів західноєвропейських концептів свободи, гідності, природного права не була герменевтичним експортом і відповідно не мала характеру механічного запозичення, а в тогочасному регіональному інтелектуальному просторі органічно поєднувалася з місцевими духовними традиціями, освітніми практиками та козацькими уявленнями про автономію і відповідальність. У центрі цієї трансформації опинилася людина як суб'єкт власної життєтворчості, антропологічна модель якої підготовлена теоретичним конструктом «світу дитинства».

Загальновідомо, що в класичній європейській традиції філософська діяльність визначається передусім як робота мислення. Як зауважує Р. Докінз, «робота філософа – здобувати нові знання про світ шляхом розмислів, а не спостережень» [9, с. 102]. Григорій Сковорода під час освітніх мандрів Європою, як зауважує В. Родников, «знаючи добре різні мови, міг легко знайомитися і заводити стосунки з відомими тоді вченими і філософами, наприклад з Кантом. Разом з тим здобув він і нові знання, яких не мав і не міг мати у себе дома. Збагативши себе ідеями західної науки і філософії, Сковорода повернувся на батьківщину людиною з певними переконаннями» [20, с. 490].

Синтез ідей християнського неоплатонізму, барокової символічності, екзистенційної традиції серця з просвітницькими ідеями моральної автономії людини визначив комплекс смислів, які уточнюють і розширюють філософсько-антропологічну перспективу його творчості та дозволяють визначити константну складову словосполучення «світ дитинства», яке у Г. Сковороди слугує критерієм оцінки духовного стану людини.

Узагальнюючи вихідні постулати соціології дитинства, М. Дроботенко наголошує, що дитинство – це соціальна конструкція, яка «формується та кон-

струюється історичними, культурними та соціальними факторами, зокрема повсякденними структурами» [10, с. 23].

Семантичний простір дитинства у творах українського філософа структурується через низку стійких виразів характерних для світу повсякдення тогочасної Слобожанщини, метафор і символічних формул: «веселість», «природна радість», «світло», «ранок», «початок» тощо, але всі вони відповідають смислам «внутрішньої людини» [15].

Саме «дитинство» як особливий спосіб співбуття і досвід невимушеної єдності зі світом закладає фундамент педагогічної програми Г. Сковороди як практики внутрішньої праці над собою, яку узагальнює сквородинівська категорія «сродності», яка інструментально пов'язана з процедурою самопізнання та самоспостереження. За слушною думкою Алена: «Дитинство минає у забуванні дитиною свого попереднього стану. У цьому й полягає сенс дорослішання. Єдине, чого прагне дитина – перестати бути дитиною» [1, с. 760]. Цьому немалою мірою сприяє дотримання філософського способу життя. Варто підкреслити, що характерні для творчості українського мудреця дидактичні техніки «прихованого викриття» та «шифрування істини» дозволяють йому осмислити проблему справжнього учнівства [16] задовго до появи в сучасному освітньому просторі трансформаційного навчання, яке «за своєю сутністю не передбачає одного заданого вектора становлення людини, воно спрямоване на формування максимально широких можливостей для вибору нею траєкторії власного екзистенційного, професійного та соціального розвитку» [12, с. 29].

Незважаючи на той факт, що Сковорода не присвятив окремих праць вихованню дитини, бо в його розумінні кожна людина і є дитиною Божою, його ідея досягнення істинного щастя коригується з ідеями правильного виховання – не порушувати волю Божу – «о нещасний той, хто минаючи це джерело, сподівається віднайти для себе будь-яке благо» [22, с. 1291], бо «сродне до сродного схиляється» [Там само, с. 437], він підіймає надзвичайно прогресивне для того часу питання – хто формує загально-нормативний «образ людини». Пошук відповіді на це питання є наскрізним у його творчості. Мабуть, найбільш кульмінаційним твором у цьому сенсі є «Байки Харківські», де в алегоричній формі Г. Сковорода зображує викривлення людини тогочасним соціумом і культурою, порушує питання про можливість повернення до більш природного, автономного начала «дитинства» як ідеалу первинності моралі.

Отже, у Г. Сковороди дитинство не ототожнюється з біологічно-соціальною стадією розвитку людини, що характерно для досліджень із вікової психології та педагогіки розвитку, тож його образ «світу дитинства» є не самоочевид-

ним, а потребує відповідної аргументації – духовно-антропологічної, символічної, онтологічної і навіть метафоричної.

Саме тому для пояснення «світу дитинства» Г. Сковорода здійснює методологічну процедуру ускладнення комплексності, поєднуючи антропний принцип з теологічним розумінням людини. Якщо дослухатися до думки британського етолога і популяризатора науки Р. Докінза, який у загальновідомій праці «Ілюзія Бога» підкреслює, що моральність та етика не потребують звернення до релігійних догм, а зумовлені соціальним розвитком і культурою, то цілком слушним видається його висновок: «Бог і антропний принцип – це несумісні альтернативи» [9, с. 170].

Така думка є корисним контрапунктом, якщо розуміти поняття «світ дитинства» виключно як антропологічну категорію у філософії Г. Сковороди, тоді логічним має бути висновок, що сквородинівський «світ дитинства» – це історико-культурна конструкція, пов'язана з еволюцією соціуму, але в такому разі цей конструкт втрачає онтологічну й символічну глибину і, згідно з ключовими антропологічними і морально-філософськими засадами вчення про людину Г. Сковороди, не може бути нормативним та ідеально-типовим. Людина, у розумінні Г. Сковороди, може бути громадянином української держави, європейцем і космополітом в одній особі, але головне щоб вона мала покликання до щастя: «Щасливий твій шлях... Вітаю, сторона Щаслива... Щоправда, наша пісня майже зовсім селянська й проста, написана простонародною мовою, але я сміло заявляю, що, попри всю свою простонародність і простоту, вона щира, чиста й безпосередня» [22, с. 1261].

Центральний принцип сквородинівської антропології «сердечне веселіє» відкриває людині шлях до пізнання свого справжнього покликання, своєї «сродності». За слушним зауваженням А. Фоменка: «Сковорода не визнавав такої філософії і просвітницької діяльності, які не були б пов'язані з життям народу, не вказували б йому шлях до щастя» [23, с. 480]. Посилення ефективності громадянського і національно-патріотичного виховання в сучасних соціокультурних контекстах неможливе без урахування евристичного потенціалу «історичних фазових переходів, у яких проявляється здатність Українського народу до самоорганізації, мобілізації та відновлення» [8, с. 32].

Отже, у ширшому культурно-історичному вимірі сквородинівський образ «світу дитинства» можна розглядати як джерело відновлюваної внутрішньої сили, завдяки якій українська спільнота зберегла здатність до самовідновлення та духовної мобілізації. Водночас «світ дитинства» віддзеркалює колективний потенціал української культури, який забезпечує континуум української філософської традиції, розуміння її часової неперервності та історичної фак-

тичності у визначенні змісту національно-патріотичного виховання як пріоритетного [19].

Біблійні алюзії євангельського образу дитини як носія чистого серця структурно визначають образ дитини у філософській антропології Г. Сковороди, у якій дитинність постає символом «природної людини». Ілюстрацією може слугувати передмова до твору «Вступні двері до християнської добронравності» (1766), де Г. Сковорода зазначає: «Немає солодшого для людини і немає потрібнішого, як щастя... Щоб було б тоді, коли б щастя, найпотрібніше й наймиліше для всіх, залежало б від місця, часу, плоті та крові? Не шукай щастя за морем, не проси його в людини, не мандруй землями... щастя, як річ найнеобхідніша з необхідного, завжди і всюди дарується всім» [22, с. 213].

У такому розумінні «світ дитинства» постає як антропологічний індикатор добра і зла в морально-християнській філософії Г. Сковороди. Як пише С. Шаап: «Справжня цінність Бога – це його Ім'я та вплив його Імені на волю та дії людини, її суспільне життя. Ім'я Боже породжує цінності. Вони є такими ж, як і не-релігійні цінності – метафізичні та етичні. Етична та метафізична інтерпретація імені Бога надають речам цінності» [25, с. 73].

Продовжуючи і розвиваючи традиції Оригена та Іоана Дамаскіна, Г. Сковорода у своїх творах ділиться досвідом самопізнання і самоспостереження, витриманого в дусі протестантської етики: «безумство надавати перевагу тілесному золоту перед золотом наук і Христової мудрості!» [22, с. 1170]. Культурно-антропологічний складник цього досвіду перегукується з універсальними принципами людського самопізнання і духовної орієнтації та набуває у Сковороди такого узагальнення: «...здоровий Розум робить легким будь-який спосіб життя, будь-яку переміну» [22 с. 1176].

У сучасних педагогічних практиках сквородинівський принцип «здорового розуму» актуалізується через концепції компетентнісного навчання та особистісного саморозвитку [21]. Особистісна свобода і відповідальність, на чому й акцентує увагу Г. Сковорода: «Тікаймо від світу, перебуваючи в гавані та зневажаючи омани світу. Світ – це скупість, честолюбство, плотська насолода... Чи не загубив ти самого себе? Думок своїх і серця свого» [22, с. 1236–1237]. З позицій філософії більдунгу – «це подвійне існування, автономне і невіддільне» [2, с. 19]. В українському контексті більдунг набуває практичної конкретизації як процес «індивідуального дорослішання, морального та емоційного зростання великої кількості людей, «окультурення їх освітою, розвитком їх громадянських чеснот та моральних цінностей» [7, с. 58].

Водночас слід зауважити, що збереження та культивування в сучасних освітніх практиках сквородинівського концепту «світ дитинства» передбачає переорієнтацію навчально-виховного процесу з репродуктивної моделі за-

своєння знань і набуття професійних компетентностей на гуманістично-просвітницьку модель – пізнання власної «сродності», тобто формування цілісної особистості, здатної до філософської автодидактики.

Отже, можна стверджувати, що філософське вчення Г. Сковороди про людину у своїх ключових вимірах: формування внутрішньої людини, моральної саморегуляції та духовної автономії, самопізнання та самопостереження, структурно збігається з тими принципами, які в німецькій інтелектуальній традиції становлять сутність класичного більдунгу. Сковорода значно раніше за Гумбольдта й німецьких неогуманістів сформулював ідею освіти і виховання як процесу становлення «внутрішньої людини». Цей концепт, якщо його розглядати в філософсько-правовому вимірі, може бути інтерпретований як передумова формування прав людини як невідчужуваних і таких, що впливають із самої людської природи. Разом із цим необхідно зазначити, що у формуванні громадянських компетентностей основний акцент варто зробити на саморозвитку та самоосвіті, що становить передумову будь-якого автентичного навчання. У цьому сенсі, як уже згадувалося вище, варто звернутися до досвіду трансформаційного навчання, яке, за слушною думкою Ю. Калиновського, «сутнісно корелюється з феноменом “випереджальної освіти для сталого розвитку”» [12, с. 31]. Адже трансформаційне навчання, як нормативно зорієнтована культурно-освітня технологія, має методологічний потенціал для інтеграції сквородинівської ідеї «сродності» у практичну площину філософії української освіти.

Висновки. Таким чином, дитинство у творчості Г. Сковороди постає не як емпіричний або біографічний факт, а як узагальнений образ первинної цілісності, моральної чистоти та внутрішньої свободи. Концептуально-рефлексивні роздуми Г. Сковороди над феноменом дитинства дозволяють з позицій філософської антропології обґрунтувати «світ дитинства» як нормативний ідеальний конструкт, що виконує регулятивну й орієнтаційну функцію у процесі людського самотворення. Світ дитинства в такому розумінні набуває значення культурного інваріанта, що зберігає свою актуальність у сучасних освітніх і виховних практиках, направлених на плекання людини в культурі і за допомогою культури, що має безпосереднє значення для осмислення засад громадянського і національно-патріотичного виховання і визначення стратегічних пріоритетів у підготовці нового покоління освітян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ален (Еміль-Огюст Шарт'є). Розмисел про виховання. *Хроніка 2000: український культурологічний альманах*. Київ, 2007. Вип. 72 : Україна освітя: історія, персоналії, поступ. С. 755–763.

2. Андерсен Л. Зростання людини і суспільства: нордична концепція більдунгу / пер. з англ. О. Олійник ; за ред. К. Ясько. Київ : Наш формат, 2024. 208 с.
3. Андрущенко В. П. У пошуках свободи: історіософія української культури від найдавніших часів до наших днів: наукова публіцистика: книга для читання / наук. ред. М. Журба. Київ : Людмила, 2023. 736 с.
4. Антропологічний код української культури і цивілізації : у 2 кн. / О. О. Рафальський (кер. авт. кол.), Я. С. Калакура, В. П. Коцур ; наук. ред. М. Ф. Юрій. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. Кн. 1. 432 с.
5. Висоцька О. Є. Соціальне конструювання дитинства: від Античності до Мета-модерну. *Грані : наук.-теор. альманах*. 2025. №28 (5). С. 138–144.
6. Гаер М. Світ Канта: біографія / пер с нім. Л. Харченко. Київ : Юніверс, 2007. 336 с.
7. Ганаба С. О. Виховання культури громадянськості: філософія нордичного більдунгу. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*. 2025. №2 (41). С. 48–61.
8. Дзьобань О. П., Буліч А. І. Феномен національної безпеки в синергетичному контексті. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2025. №4 (67). С. 30–44.
9. Докінз Р. Ілюзія Бога / пер. з англ. Т. Цимбал. Харків : КСД, 2024. 479 с.
10. Дроботенко М. О. Дитина і дитинство як соціальні конструкти: огляд сучасних теоретичних рефлексій. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. Серія «Філософія. Педагогіка»*. 2024. №2 (7). С. 19–24.
11. Дроботенко М. О. Теологія дитинства: методологічні виклики та функціональний потенціал. *Культурологічний альманах*. 2025. №1. С. 201–206.
12. Калиновський Ю. Ю., Кротюк В. А., Зоркін Р. Ю. Філософська рефлексія соціокультурних аспектів трансформаційного навчання. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2025. №1 (64). С. 26–37.
13. Кочубей Н. В. Освіта дорослих у контексті теорії поколінь. *Новий Колегіум*. 2022. №1/2 (107). С. 28–30.
14. Култаєва М. Д. Дитина у рефлексіях сучасної західної філософії освіти: досвід теоретичного осмислення. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія*. 2012. Вип. 39. С. 118–129.
15. Култаєва М. Д., Радіонова Н. В. Просвітницька мобільність і романтичне прискорення: Г. Сковорода та М. Гоголь (філософсько-освітні та культурно-антропологічні розвідки) : монографія / за наук. ред. Н. Радіонової. Київ : Людмила, 2023. 226 с.
16. Панченко Л. М., Радіонова Н. В. Доброчесність у практиках освітньої життєтворчості. *Філософія освіти*. 2025. №31 (1). С. 155–166.
17. Пасічник І. Я. Відновлення інтересу до філософії Вольфа. *Sententiae*. 2021. Vol. 40, No. 3. Р. 100–109.
18. Погрібна Д. В. Філософія для дітей як чинник формування екзистенційного та аксіологічного світогляду дитинства в Україні. *Humanities Studies*. 2025. Вип. 22 (99). С. 91–97.

19. Радіонова Н. В. Г. Сковорода і М. Гоголь: до проблеми національно-патріотичного виховання. *Humanities Studies*. 2025. Вип. 24 (101). С. 209–214.
20. Родников В. Життя, вчителство і педагогічні погляди Г. С. Сковороди. *Хроніка 2000* : український культурологічний альманах. Київ, 2007. Вип. 71 : Україна освітня: історія, персоналії, поступ. С. 489–498.
21. Северин Н. В., Северин В. Д. Педагогічна система та морально-етичне вчення Григорія Сковороди через призму трьох століть. *Новий Колегіум*. 2022. № 4. С. 30–37.
22. Сковорода Г. С. Повна академічна збірка творів / за ред. Л. Ушкалова. Харків ; Едмонтон ; Торонто : Майдан ; Вид-во Канад. Ін-ту Українських Студій, 2011. 1400 с.
23. Фоменко А. Філософія людини Г. С. Сковороди. *Хроніка 2000* : український культурологічний альманах. Київ, 2007. Вип. 71 : Україна освітня: історія, персоналії, поступ. С. 479–488.
24. Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність / авт. кол.: О. Рафальський (керівник), Я. Калакура (наук. ред.), О. Калакура, М. Юрій. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 512 с.
25. Шаап С. Переоцінка етичного життя / пер. з англ. І. Лозового. Київ : Вид-во Жупанського, 2012. 294 с.

REFERENCES

1. Alen, (Emil-Ohjust Shartie). (2007). Rozmysel pro vykhovannia. *Khronika 2000: ukrainskyi kulturolohichniy almanakh – Chronicle 2000: Ukrainian Culturological Almanac, issue 72: Ukraine osvutnia: istoriia, personalii, postup, 755–763* [in Ukrainian].
2. Andersen, L. (2024). Zrostannia liudyny i suspilstva: nordychna kontseptsiiia bildunhu. Kyiv: Nash format [in Ukrainian].
3. Andrushchenko, V. P. (2023). U poshukakh svobody: istoriosofiiia ukrainskoi kultury vid naidavnishykh chasiv do nashykh dniv: naukova publitsystyka: knyha dlia chytannia. M. Zhurba (Ed.). Kyiv: Vydavnytstvo Liudmyla [in Ukrainian].
4. Antropolohichniy kod ukrainskoi kultury i tsyvilizatsii. O. O. Rafalskyi, Ya. S. Kalakura, V. P. Kotsur, M. F. Yurii (Eds.). (2020). (Vols. 1/2; Vol. 1). Kyiv: IPiEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy [in Ukrainian].
5. Vysotska, O. Ye. (2025). Sotsialne konstruiuvannia dytynstva: vid Antychnosti do Metamodernu. *Naukovo-teoretychnyi almanakh Hrani – Scientific and Theoretical Almanac Hrani*, 28(5), 138–144 [in Ukrainian].
6. Gaier, M. (2007). Svit Kanta: biohrafiiia. Kyiv: Yunivers [in Ukrainian].
7. Hanaba, S. O. (2025). Vykhovannia kultury hromadianskosti: filosofiiia nordychnoho bildunhu. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seriiia: pedahohichni nauky – Collection of Scientific Works of the*

- National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Series: Pedagogical Sciences*, 2(41), 48–61 [in Ukrainian].
8. Dzoban, O. P., Bulich, A. I. (2025). Fenomen natsionalnoi bezpeky v synerhetychnomu konteksti. *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho. Serii: filosofii, filosofii prava, politolohiia, sotsiolohiia – Bulletin of Yaroslav Mudryi National Law University. Series: Philosophy, Philosophy of Law, Political Science, Sociology*, 4(67), 30–44 [in Ukrainian].
 9. Dokinz, R. (2024). Iliuziia Boha. Kharkiv: KSD [in Ukrainian].
 10. Drobotenko, M. O. (2024). Dytna i dytnstvo yak sotsialni konstrukty: ohliad suchasnykh teoretychnykh refleksii. *Visnyk Dniprovskoi akademii neperervnoi osvity. Serii: Filosofii. Pedagogika – Bulletin of the Dnipro Academy of Continuing Education. Series: Philosophy. Pedagogy*, 2(7), 19–24 [in Ukrainian].
 11. Drobotenko, M. O. (2025). Teolohiia dytnstva: metodolohichni vyklyky ta funktsionalnyi potentsial. *Kulturolohichniy almanakh – Culturological Almanac*, 1, 201–206 [in Ukrainian].
 12. Kalynovskyi, Yu. Yu., Krotiuk, V. A., Zorkin, R. Yu. (2025). Filosofska refleksiiia sotsiokulturnykh aspektiv transformatsiinoho navchannia. *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho. Serii: filosofii, filosofii prava, politolohiia, sotsiolohiia – Bulletin of Yaroslav Mudryi National Law University. Series: Philosophy, Philosophy of Law, Political Science, Sociology*, 1(64), 26–37 [in Ukrainian].
 13. Kochubei, N. V. (2022). Osvita doroslykh u konteksti teorii pokolin. *Novyi Kolehium – New Collegium*, 1/2 (107), 28–30 [in Ukrainian].
 14. Kul'taieva, M. D. (2012). Dytna u refleksiiakh suchasnoi zakhidnoi filosofii osvity: dosvid teoretychnoho osmyslennia. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. Filosofii – Bulletin of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. Philosophy*, issue 39, 118–129 [in Ukrainian].
 15. Kul'taieva, M. D., Radionova, N. V. (2023). Prosvitnytska mobilnist i romantychne pryskorennia: H. Skovoroda ta M. Hohol (filosofsko-osvitni ta kulturno-antropolohichni rozvidky). N. Radionova (Ed.). Kyiv: Vyd-vo “Liudmyla” [in Ukrainian].
 16. Panchenko, L. M., Radionova, N. V. (2025). Dobrochesnist u praktykakh osvitnoi zhyttietvorchosti. *Filosofii osvity – Philosophy of Education*, 31(1), 155–166 [in Ukrainian].
 17. Pasichnyk, I. Ya. (2021). Vidnovlennia interesu do filosofii Volfa. *Sententiae. Vol. 40, 3*, 100–109. [in Ukrainian].
 18. Pohribna, D. V. (2025). Filosofiiia dlia ditei yak chynnyk formuvannia ekzystentsiinoho ta aksiolohichnoho svitohliadu dytnstva v Ukraini. *Humanities Studies*, issue 22(99), 91–97 [in Ukrainian].
 19. Radionova, N. V. (2025). H. Skovoroda i M. Hohol: do problemy natsionalno-patriotychnoho vykhovannia. *Humanities Studies*, issue 24(101), 209–214 [in Ukrainian].
 20. Rodnykov, V. (2007). Zhyttia, vchytelstvo i pedahohichni pohliady H. S. Skovorody. *Khronika 2000: ukrainskyi kulturolohichniy almanakh – Chronicle 2000: Ukrainian*

- Culturological Almanac, issue 71: Ukraina osvittnia: istoriia, personalii, postup*, 489–498 [in Ukrainian].
21. Severyn, N. V., Severyn, V. D. (2022). Pedahohichna systema ta moralno-etychne vchennia Hryhoriia Skovorody cherez pryzmu trokh stolit. *Novyi Kolehium – New Collegium*, 4, 30–37 [in Ukrainian].
 22. Skovoroda, H. S. (2011). *Povna akademichna zbirka tvoriv*. L. Ushkalov (Ed.). Kharkiv; Edmonton; Toronto: Maidan; Vydavnytstvo Kanadskoho Instytutu Ukrainskykh Studii [in Ukrainian].
 23. Fomenko, A. (2007). *Filosofia liudyny* H. S. Skovorody. *Khronika 2000: ukrainskyi kulturolohichnyi almanakh – Chronicle 2000: Ukrainian Culturological Almanac, issue 71: Ukraina osvittnia: istoriia, personalii, postup*, 479–488 [in Ukrainian].
 24. Tsyvilizatsiina identychnist ukrainstva: istoriia i suchasnist. Ya. Kalakura, (Ed.) et al. (2022). Kyiv: IPIEnD im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy [in Ukrainian].
 25. Shaap, S. (2012). *Pereotsinka etychnoho zhyttia*. Kyiv: Vyd-vo Zhupanskoho [in Ukrainian].

Radionova Natalia Vasylivna, Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Head of the Department of Philosophy named after Professor M. D. Kultayeva,
Kharkiv National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda,
Kharkiv, Ukraine

“THE WORLD OF CHILDHOOD” AS A NORMATIVE IDEAL-TYPE CONSTRUCT OF GRIGORY SKOVORODA’S PHILOSOPHICAL ANTHROPOLOGY

The article is devoted to the study of the 'world of childhood' as a normative ideal-typical construct of H. Skovoroda's philosophical anthropology, the identification of structural elements and semantic functionality in contemporary educational practices. The phenomenon of childhood is defined in the context of self-knowledge of the 'inner person'. It is proven that in H. Skovoroda's moral-Christian system, the image of a child is one of the key symbols of a holistic and spiritually true human nature.

Keywords: human being, child, education and upbringing, H. Skovoroda, values, philosophical-anthropological analysis.

